

Αναδημοσίευση από *theinsider.gr*

Ο Καστοριάδης αρνείται την ύπαρξη οποιασδήποτε προδιαγεγραμμένης πορείας της κοινωνίας (ντετερμινισμού), καθώς αυτή είναι συνεχής δημιουργία που γεννιέται και νοηματοδοτείται μέσω του «**Κοινωνικού Φαντασιακού**». Σύμφωνα με τον Καστοριάδη, αν και όλες οι κοινωνίες δημιουργούν, οι ίδιες τις φαντασιακές σημασίες τους (δηλαδή τους θεσμούς, τους κανόνες, τις πεποιθήσεις, τις αντιλήψεις κ.λ.π.) δεν έχουν όλες συνείδηση του γεγονότος αυτού. Πολλές κοινωνίες συγκαλύπτουν τον κοινωνικό χαρακτήρα της θέσμησης των φαντασιακών σημασιών τους, αποδίδοντας τη θέσμιση και τη θεμελίωσή τους σε εξωκοινωνικούς παράγοντες (π.χ. το Θεό, την παράδοση, το νόμο, την ιστορία). Με βάση αυτή την συνείδηση της αυτοθέσμησης των φαντασιακών σημασιών από κάθε κοινωνία, ο Καστοριάδης διέκρινε μεταξύ των αυτόνομων κοινωνιών, αυτών δηλαδή που είχαν συνείδηση της αυτοθέσμησης αυτής, και των ετερόνομων κοινωνιών, στις οποίες η θέσμηση αποδιδόταν σε κάποια εξωκοινωνική αυθεντία.

Ετερονομία κατά τον Καστοριάδη είναι όταν η κοινωνία, στην προσπάθεια να διαφυλάξει τους θεσμούς που η ίδια έχει δημιουργήσει, φαντάζεται ότι αυτοί οι θεσμοί δεν είναι έργο ανθρώπινο, αλλά εξωκοινωνικό. Παλιότερα παρουσιαζόταν ως έργο των θεών ή του θεού,

ενώ σε πιο σύγχρονες κοινωνίες η εξωκοινωνική αυτή "δύναμη" παίρνει τη μορφή των ιστορικών, των φυσικών ή των λογικών νόμων. Το αποτέλεσμα σε κάθε περίπτωση είναι να μας δημιουργείται η ψευδαίσθηση ότι αυτούς τους θεσμούς δεν μπορούμε να τους αλλάξουμε. Αυτό που σήμερα (αλλά και στη συντριπτική πλειοψηφία των κοινωνιών του παρελθόντος) επικρατεί είναι το καθεστώς της ετερονομίας.

Αντίθετα, μια αυτόνομη κοινωνία έχει συνείδηση της αυτοθέσμισής της. Παρά την κριτική που θα μπορούσαμε να ασκήσουμε στην αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία, δε θα έπρεπε ωστόσο να παραβλέψουμε το γεγονός ότι εμπεριείχε στοιχεία αυτονομίας. Οι Αθηναίοι πολίτες (δηλ. οι ελεύθεροι άνδρες) γνώριζαν ότι οι νόμοι τους είχαν θεσπιστεί από τους ίδιους, ήταν δηλαδή αυτονομιμοποιούμενοι και άρα μπορούσαν και να τους αλλάξουν. Παρόλ' αυτά η τήρηση των νόμων και ο σεβασμός προς αυτούς, όχι μόνο δεν ήταν κατώτεροι από ό,τι σε μια κοινωνία ετερονομίας, αλλά αντίθετα, ίσως ήταν και πιο ισχυροί. Αυτονομία λοιπόν για τον Καστοριάδη σημαίνει να μπορούμε να θέτουμε υπό αμφισβήτηση τις προϋποθέσεις της σκέψης μας και να τις ξανασκεφτόμαστε, να μην είμαστε δογματικοί, να μη θεωρούμε ότι υπάρχουν κάποιοι συγγραφείς που είναι αναμφισβήτητοι, κλπ. Η αυτονομία βέβαια δεν είναι μια πανάκεια που θα "σώσει" την ανθρωπότητα ή που θα δώσει από μόνη της τις απαντήσεις σε όλα τα ζητήματα που απασχολούν ή που έχουν κατά περιόδους απασχολήσει τις διάφορες κοινωνίες του κόσμου (Η Δύση και Ο Τρίτος Κόσμος). Μας δίνει την αίσθηση της δύναμης ότι μπορούμε να αλλάξουμε κάποιους θεσμούς και γενικά τα "κακώς" κείμενα της κοινωνικής μας πραγματικότητας.

Από τον άνθρωπο καταναλωτή στον ελεύθερα σκεπτόμενο άνθρωπο

Ο Καστοριάδης ήταν απαισιόδοξος με το σύγχρονο άνθρωπο-καταναλωτή. Πίστευε πως το σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα δημιουργεί ανθρώπους πολιτικά απαθείς, που το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι η αύξηση της κατανάλωσης. Η μόνη αξία που το σύστημα αυτό δημιουργεί σε συνεργασία με τα "μέσα μαζικής δήθεν ενημέρωσης", είναι ο καθένας από εμάς να κερδίζει ολοένα και περισσότερα. Βλέπει λοιπόν ο Καστοριάδης ότι η εμμονή των σημερινών κοινωνιών με την απεριόριστη διεύρυνση της παραγωγής και της κατανάλωσης, έχει ως αποτέλεσμα το πρόταγμα της αυτονομίας να παίζει δευτερεύοντα (ή και συχνά ανύπαρκτο) ρόλο στη διαμόρφωση των ίδιων των κοινωνιών. Η παραχώρηση μικρών ελευθεριών και η παροχή κάποιων "απολαύσεων" από μέρους της εξουσίας (της "φιλελεύθερης ολιγαρχίας" κατά τον Καστοριάδη) είναι αρκετή σήμερα για να "κοιμίσει" τις συνειδήσεις των ατόμων-καταναλωτών, το σύγχρονο ανθρωπολογικό τύπο, άμεσο παράγωγο του καπιταλισμού (Η Ιδέα της Επανάστασης).

Ο Κορνήλιος Καστοριάδης εκφράζει την απορία του για το σύγχρονο πολιτικό σύστημα της

αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Αναρωτιέται: **τι είναι αυτό το περίεργο καθεστώς στο οποίο οι λίγοι κυβερνούν τους πολλούς, γιατί υποτίθεται ότι μόνο οι λίγοι καταλαβαίνουν και οι πολλοί δε θα μπορούσαν να συμμετάσχουν στα πράγματα διότι δεν καταλαβαίνουν.** Αλλά αυτοί οι πολλοί, οι οποίοι δεν καταλαβαίνουν τα ζητήματα, καταλαβαίνουν αρκετά ώστε να καταλάβουν ποιοι τα καταλαβαίνουν και να τους εκλέξουν (Η Πολιτική Σήμερα).

Ο Καστοριάδης για την τηλεόραση

Η τηλεόραση αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα: κάτι που βρίσκεται στο κέντρο της επικαιρότητας για ένα εικοσιτετράωρο, γίνεται τελείως ασήμαντο (παύει να υπάρχει) ακριβώς μετά από αυτό το εικοσιτετράωρο, είτε διότι βρέθηκε είτε διότι πρέπει να βρεθεί κάτι άλλο για να πάρει τη θέση του. Λατρεία του εφήμερου, η οποία καταλήγει στην πιο ακραία συρρίκνωση του χρόνου.

Αυτό που στην αμερικανική τηλεόραση ονομάζεται attention span (δηλαδή ο ωφέλιμος χρόνος προσοχής του θεατή) πριν από μερικά χρόνια ήταν 10 λεπτά. Στη συνέχεια, βαθμιαία, έπεσε σε πέντε λεπτά, σε ένα λεπτό και, τώρα, είναι μόλις 10 δευτερόλεπτα. Το τηλεοπτικό σποτ των 10 δευτερολέπτων θεωρείται το πιο αποτελεσματικό. Τόση είναι η διάρκεια που έχουν τα σποτ τα οποία χρησιμοποιούνται στις προεκλογικές προεδρικές καμπάνιες. Είναι απολύτως κατανοητό ότι αυτά τα σποτ δεν περιέχουν τίποτα το ουσιαστικό, αλλά επικεντρώνονται σε δυσφημιστικούς υπαινιγμούς. Προφανώς, αυτό είναι το μόνο πράγμα που ο θεατής είναι ικανός να αφομοιώσει.

Αυτό, όμως, είναι και αληθές και ψευδές. Η ανθρωπότητα δεν έχει εκφυλιστεί βιολογικά. Οι άνθρωποι είναι ακόμη ικανοί να παρακολουθήσουν ένα λόγο με επιχειρήματα και με κάποια χρονική διάρκεια. Όμως, είναι, επίσης, αληθές ότι το σύστημα και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης «καλλιεργούν» (δηλαδή, παραμορφώνουν με τρόπο συστηματικό) τους ανθρώπους, ούτως ώστε να μην είναι σε θέση τελικά να ενδιαφερθούν για κάτι το οποίο έχει διάρκεια μεγαλύτερη από κάποια δευτερόλεπτα, το πολύ κάποια λεπτά. Υπάρχει εδώ μια συνομωσία, όχι με την αστυνομική αλλά με την ετυμολογική έννοια του όρου: όλα «συν-ομνύουν», όλα τείνουν προς την ίδια κατεύθυνση, την κατεύθυνση μιας κοινωνίας στην οποία κάθε κριτική χάνει την αποτελεσματικότητά της.

Ο Καστοριάδης για την σύγχρονη Ελλάδα

Το 1979 γίνεται διευθυντής σπουδών στην «Ανωτάτη Σχολή για τις Κοινωνικές Επιστήμες» (Ecoles des Hautes Etudes en Sciences Sociales). Τα τελευταία χρόνια της ζωής του επισκέφθηκε αρκετές φορές την Ελλάδα, δίνοντας σειρά διαλέξεων στη Θεσσαλονίκη, το Ηράκλειο, τον Βόλο, το Ρέθυμνο κ.α. Το 1989 αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτορας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Πέθανε στο Παρίσι στις 26 Δεκεμβρίου 1997, από επιπλοκές μετά από εγχείρηση ανοιχτής καρδιάς, σε ηλικία 75 ετών. Στη διάρκεια της ζωής του, ο Καστοριάδης παντρεύτηκε δύο φορές: Πρώτα την ψυχαναλύτρια Pierra Aulignier και, μετά, την Ζωή Καστοριάδη, από τις οποίες απέκτησε δύο κόρες, την Σπάρτη και την Κυβέλη.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Η γραφειοκρατική κοινωνία [2 τόμοι] («Υψιλον»)

Η φανταστική θέσμιση της κοινωνίας («Ράππας»)

Ο Θρυμματισμένος κόσμος ("Υψιλον")

Τα σταυροδρόμια του λαβύρινθου («Υψιλον»)

Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα («Υψιλον»)

Η ελληνική ιδιαιτερότητα: Από τον Όμηρο στον Ηράκλειτο («Κριτική»)

Ανθρωπολογία, Πολιτική, Φιλοσοφία («Υψιλον»)

Ομιλίες στην Ελλάδα («Υψιλον»)

Πηγές:Αρχειο Insider, ΕΡΤ, Εκπομπή "Παρασκήνιο"της Τέτας Παπαδοπούλου, Grivas info, Αριστερό Βήμα